

חינוך לחיים

פרשת ויצא

רבי צדוק הכהן מברא בספרו 'קומץ המנחה' את פשר חלום יעקב בדרך מאלפת. יעקב ראה בחלומו סולם שרגליו בארץ וראשו מגיע השמימה. סולם זה מהווה משל למסע חייו של האדם בעולם, מתהום הארץ עד רום השמים. מהדרגות התחתונות של עולם החומר עד לפסגה השמימית המנותקת מעולם הגשם. מלאכי אלוקים שנראו על הסולם מייצגים את הצדיקים המכונים 'מלאכים' היות והם שלוחי ה' עלי אדמות כמאמר הפס' 'כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבקות הוא' המלאכים שנראו על הסולם לא עמדו על מקומם אלא עלו וירדו בו, בכך רימזו ליעקב משמים, שלכל אחד יש בחייו שלבים שונים בעבודת ה', אך לא כל השלבים מבטאים עליה קבועה ומוחשית, רבים מהשלבים הם בבחינת ירידה לצורך עליה, כיוון שכל עלייה מבוססת על ירידה שקדמה לה. הירידות והנפילות הן חלק בלתי נפרד מהשליחות הרוחנית של האדם. הירידה כמו העלייה מבטאת התקדמות רוחנית, כל עוד האדם ממוקד במטרה העליונה ושואף לעלות ולהתעלות.

עפ"ז ניתן לבאר הגמ' בשבת שנוכרי בא לפני שמאי הזקן וביקש ממנו 'גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת' דחפו שמאי באמת הבניין שבידו וגירשו. יש לתמוה מה הייתה בקשתו של אותו גוי, וכי הוא חשב שניתן ללמוד את כל התורה בזמן כה קצר שאפשר לעמוד בו על רגל אחת?? וכן מדוע דחף שמאי את הגוי דווקא באמת הבניין, איזה מסר הוא ביקש להביע על ידי כך??

מבארים רבותינו שדרך העולם היא שכאשר אדם צועד הוא אינו עומד על שתי רגליו בבת אחת, אלא מחליף רגל בכל צעד וכך הוא הולך ומתקדם. נמצא ש'הולך' הוא בגדר 'עומד על רגל אחת'. זו הייתה בקשתו של אותו גוי שרצה להיות תמיד בבחינת 'הולך' כלומר להיות כל הזמן במהלך של התקדמות בלי נפילות ובלי מעידות. לכן דחה אותו שמאי את הגוי דווקא 'באמת הבניין' כדי שייקח מוסר מבנין הבית וידע שכדי להגיע לקומה העליונה יש להשתמש במדרגות שעל ידן ניתן לעלות אך גם לרדת. נמצא ששלמות הבניין היא כשיש בו מדרגות המשמשות לעלייה כמו לירידה. כמו כן, הבא לקבל על עצמו עול מלכות שמיים, עליו לדעת שבעבודת ה' יש עליות ונסיקות, אך גם ירידות ונפילות. אם הוא אינו מוכן ומזומן לקבל על עצמו את הקושי שבנפילה לצורך עלייה. הוא לא ידע לעולם עלייה אמיתית.

כאשר אדם נמצא בירידה הוא עלול לחשוב כי הוא מרוחק ומנותק מהשכינה הקדושה. אולם חלומו של יעקב מלמד אותנו כי גם כשהאדם נמצא בשיא הירידה, הקב"ה עדיין ניצב עליו ותומך בו כפי שנא' 'והנה ה' ניצב עליו' גם כשיהודי התדרדר לנקודת השפל הכי נמוכה בחייו, הוא עדיין מחובר להקב"ה. גם כשנראה לו שהוא נמצא בשאול רוחני, הקב"ה עדיין לא מתייאש ממנו, אלא עומד ומצפה לראות מתי הוא יתנער מעפר ויגיע לדרגה יותר גבוהה מכל דרגה בה היה בחייו.

חלום זה נועד להדריך את יעקב כשיצא למסע המאתגר של חייו. עד כה שהה יעקב בביתם הקדוש והטהור של יצחק ורבקה, ולמד תורה בבית מדרשם של שם ועבר. והנה הוא נאלץ לצאת בגזרת שמים אל הבלתי נודע. לצאת מארץ הקודש ולהגיע לבית לבן הארמי. בית טמא שמיוסד על תרפים וכשפים, שקרים ורמאיות, תככים ומזימות. בצאתו למסע הנורא חשש יעקב ובצדק מירידות רוחניות, אמנם הוא ידע שהוא מלא בתורה ובדעת, הוא ידע שזכה לעלות בסולם רוחני לפסגות עצומות. אבל אף אדם לא יכול להיות בטוח בעצמו. אף אדם לא יכול להיות בטוח שהשטן לא ינסה לשמוט את השלבים מתחתיו ולהפילו מדרגותיו. ולכן הראו לו משמים מחזה שנועד לנסוך בו תקווה ועידוד. הקב"ה הראה ליעקב כי החיים הם סולם שיש בו אפשרויות לעלייה וירידה. אך גם בעת שהצדיק יורד מדרגותיו, הוא עדיין נשאר בגדר מלאך המבצע את שליחותו של הבורא יתברך שמו. גם שהצדיק נמצא בנקודת שפל, ה' ניצב עליו ומושיט לו יד כדי להעלות אותו לפסגות חדשות.

זהו סוד דבריו של אמן החינוך האדמו"ר מפיאסצנה בספרו 'חובת התלמידים' אתם בחורי חמד, אם מילדותכם תתחילו ומנעורכם בזה תעבדו, לבשרכם ודמכם תהיה החסידות. אף אם תיפלו לא תשובו אחר. ואף אם תפסיקו לפעמים לא תשקעו בביצה, ואת כל שנותיכם לא תצטרכו לבלות רק לבלי לנפול ורק להקמיכם מעפר וטיט. עיקר עבודתכם רק לעלות תהיה, גם נפילתכם גם זמני קטנותכם, רק כאיש העולה בהרים והדורך על במתי העולם יהיה. גם הוא לפעמים יעף אף רגלו לפעמים יפצע, אבל גם אז לא יפול ולא ירד, נח ושוב עולה, חובש הוא את רגלו מעט ושוב דורך, תמיד תעלו ותמיד גדלות מקרבכם תגלו'

כשמטפס הרים ניצב למרגלות הר עצום, הוא לא רואה בו אויב אלא מטרה. גם באמצע הטיפוס המפרך, כשכל שריריו דואבים ממאמץ ומתחתיו תהום פעורה תהום בלהות, הוא לא חש שמץ שנאה אל ההר ורכסיו התלולים. ההפך הוא הנכון. הוא חש אהדה כלפי ההר שמעניק לו את ההזדמנות ליישם יכולתו וכישוריו. רק בזכות ההר האדיר הוא יכול לקנות לו שם של מטפס אגדי שכבש את גג העולם. זהו הייחוס שעלינו להקנות לילדינו כשהם עומדים בפני התמודדויות החיים. במקום לראות באתגר מכשול ואויב שבא להפיל אותם לתהום, נאמן אותם לראות בו מקפצה לעלייה ולהצלחה.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com

חינוך לחיים

פרשת ויצא

כאשר לבן חיפש את התרפים אמר לו יעקב: 'עם אשר תמצא את אלוקיך לא יחיה' ובעקבות זאת, רחל אמנו שגנבה את התרפים מתה על אם הדרך.

אומר הרב'ה מקוצק שמכאן אנו לומדים עד כמה נדרש האדם למשול ברוחו ולהיזהר שלא להוציא דיבורים חריפים מפיו. אכן אנו רואים שגם יעקב אבינו עצמו נשמר מאוד שלא להעלות דיבורים שליליים על דל שפתיו. כאשר יעקב שמע ששליט מצרים דורש להביא אליו את בנימין, לא רק שהוא לא קילל אותו נמרצות אלא ציווה על בניו 'קחו מזמרת הארץ בכליכם והורידו לאיש מנחה מעט צרי ומעט דבש' אם יעקב לא היה עוצר בנפשו אלא מקלל את מושל מצרים, הוא היה מאבד לא רק רת רחל אלא גם את יוסף בנו. רק בזכות שיעקב נצר את לשונו, הוא זכה לפגוש שוב את בנו אהובו. מכאן נלמד עד כמה עלינו להיזהר בכל היוצא מפיו.

שלמה המלך אמר 'דברי חכמים בנחת נשמעים' מבאר האמרי אמת: דברי חכמים אם בנחת הם נשמעים... ומכלל הן אתה שומע לאו, שאם אינם בנחת אינם נשמעים.

כפי שאין להוכיח את הילד תוך כדי אירוע, כשאנו פתוח לקבל את הדברים, כך אסור לנו להוכיחו כשאנו נמצאים עדיין תחת השפעתו המסעירה של המאורע. כשהביקורת נאמרת בעידנא דריתחא, קשה לנו לשקול את המילים ולחשב כיצד הן ישפיעו על הילד. בעלי המוסר מדמים את המילים לחץ שלוח, שלאחר שהתעופף מהקשת, אין עליו כל שליטה והוא עלול לגרום לנמזק הרסני ובלתי הפיך. יתכן שנחרט בלב הילד למשך שנים, יוצרות בקרבו צלקות נפשיות ומשוות לו דימוי אישי שלילי.

בדרך ציורית מדמים לבגד שהתלכלך בבוץ ומנסים לנקותו בעודו לח, שאז לא רק הוא לא יתנקה אלא שהבוץ שדבק על פני הבגד יחדור אל הבד ויתקבע בתוכו, כך, במקום שהבגד יתנקה הוא יהיה מלוכלך שבעתים. כדי לנקות את הבגד מבוץ שדבק בו, יש להמתין עד אשר הבוץ יתייבש, ואז ניתן לפורר אותו ולהסירו בקלות.

כך בתוכחה, ביקורת ספונטנית ומיידית שנאמרת במהלך האירוע, לא רק שאינה מביאה תועלת, אלא עשויה גם לקלקל ולהעמיק את ההשפעה השלילית של המעשה, ועלולה לחרוג מביקורת עניינית ולהטביע בילד תודעה שלילית. כשביקורת מוטחת בחמת זעם, הילד חש שאיננו מבקרים את עצם המעשה אלא מוקיעים אותו בעצמו. כך נדבקת בו תדמית שלילית שמובילה למעשים שליליים. במקום זאת עלינו להמתין עד שסערת הרוחות תשכך, ונוכל להוכיח את הילד בצורה ממוקדת ושקולה שתביא לתוצאות ברוכות.

ועוד רעיון – התורה מספרת שלאחר שיעקב נמלט מחרן, רדף אחריו לבן והשיגו 'זיחר ליקב וירב בלבן ויעו יעקב ויאמר ללבן מה פשעי ומה חטאתי שואל ר' מנחם מנדל מרימנוב זצ"ל כיצד ייתכן שמצד אחד התורה מציינת שיעקב חרה בלבן וכעס עליו, ומצד שני היא אומרת 'זיחר ללבן' דהיינו שיעקב פנה ללבן בלשון 'אמירה' שהיא לשון רכה? ועונה: 'הפירוש הוא כי התורה מלמדת לאדם דעת, כי אף שצריך האדם להתקוטט עם חברו ולכעוס עליו על דרך צעקת לגימא, ילמד מיעקב אבינו איך להתנהג ויראה מה כתיב ביה ביעקב אבינו ע"ה כי ברוב שיחו וכעסו שחרה לו בלבן 'זיען יעקב' הוא לשון הרמת קול, עם כל זה כתוב 'זיחר ללבן' שהתחיל לדבר עימו דברים רכים: מה פשעי ומה חטאתי. כן יעשה כל אחד בבואו לכלל כעס ויתחיל לדבר קשות, מיד יסיר הכעס מליבו וידבר כמו כן לחברו, מה פשעי ומה חטאתי כי עשית לי כזאת על לא חמס בכפי. ובזה ישכך גם כעס חברו מעליו וישכון בטח ושאנן בהיכלו'

כך גם מוסבר השיח בין אליעזר ללבן ובתואל שקראנו בפר' חיי שרה שבהתחלה משתמש בלשון קשה 'לא אוכל עד אם דיברתי דברי' ולבסוף סיים לשון אמירה רכה 'זיחר עבד אברהם אנוכי' שאליעזר הרגיש שלבן ובתואל הניחו סם המוות בצלחתו, ולכן הוא נקט תחילה בלשון דיבור קשה בכוונה להוכיחם קשות על שהם מבקשים להמית את האורח הבא לביתם. אולם מיד לאחר מכן התיישב אליעזר בדעתו ונזכר כי הוא עבד אברהם ההולך בדרך ה' ומקיים כל התורה המרומזת ב'אנוכי ה' אלוקיך' שתכליתה היא להידבק בה' וללכת בדרכיו. ומאחר שעל הקב"ה נאמר 'כל מקום שאתה מוצא גדלותו שם אתה מוצא ענוותנותו', הסיק אליעזר שעליו להתנהג בענווה ולדבר בניחותא ובדברי רכות. לפיכך הוא שינה מיד את טעמו והחל לדבר עם לבן ובתואל בנועם ושלווה ולא את גדלותו ועושרו של אדונו אברהם ואת מטרת שליחותו.

לע"נ אבי מורי ר' חיים ב"ר ישעיהו ז"ל

משה בירנבוים - birmoshe@gmail.com